

Nutq nuqsonlarini tuzilish xususiyatiga ko'ra o'zaro farqlash

Javlonova Maxliyo Uktamovna

Kamolova Gulshoda Jobir qizi

Ġulomova Ruxshona Diyor qizi

*Jizzax davlat pedagogika universiteti Pedagogika va psixologiya fakulteti
Maxsus pedagogika: logopediya yo'nalishi yo'nalishi 518,22 guruh talabasi*

Anatatsiya: Ushbu maqolada nutq nuqsonlarining kelib chiqish sabablari va nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi haqida ma'lumotlar berilgan. Har bir inson nuqson kamchiliklariga qaramay jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishga to'laqonli haqqi bor. Ushbu masalalarni maqolamizda kerakli yoritishga imkon darajasida harakat qilganmiz.

Kalit so'zlar: Nutq, ta'lim-tarbiya, ijtimoiylashuv, tibbiy, logoped. jumladan, jismoniy yoki psixik rivojlanishida kamchiliklari bo'lgan, shuningdek, uzoq muddat davolanishga ehtiyoj sezgan bolalar va o'smirlarga ta'lim-tarbiya berish, ularni davolash uchun maxsus ta'lim muassasalari tashkil etiladi, deb belgilab qo'yilgan.

Kirish. Komissiyaning maqsadi 5 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsonlari mavjud bolalarni aniqlash va ularni ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga (5-7 407 yoshdagi bolalarni ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari huzuridagi tayyorlov guruhlariga) yuborish uchun xulosa berishdan iborat Komissiya quyidagi asosiy vazifalarni amalga oshiradi: bolalarni ularning jismoniy yoki psixik rivojlanishidagi nuqsonlarni aniqlash uchun ota-onalar yoki ularning o'zlarining bosuvchi shaxslar ishtirokida ko'rikdan o'tkazadi; bolalarni ko'rikdan o'tkazishda ular bilan bevosita muloqot qiladi va ulardagi nuqsonlarni tasdiqlovchi hujjatlarni o'rganadi; bolaning jismoniy yoki psixik rivojlanishidagi nuqsonlari haqida yashash joyidagi shifoxona shifokorlari tomonidan qo'yilgan tashxisning ishonchliligini o'rganadi; bolalarning rivojlanishidagi nuqsonlarni kompleks ravishda tekshirish natijalari asosida ularning imkoniyatlarini aniqlaydi; bolaning jismoniy yoki psixik rivojlanishidagi nuqsoniga qo'yilgan tashxis o'z tasdig'ini topsa, ularni tegishli ixtisoslashtirilgan muassasalarga yuborish uchun xulosa beradi; bolalarni bir ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasidan boshqa ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasiga yoki inklyuziv (uyg'unlashgan) sharoitda ta'lim olishi uchun umumta'lim muassasasiga o'tkazish yuzasidan xulosa beradi; bolalarni ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasidan O'zbekiston Respublikasi Sog'Miqni saqlash vazirligi hamda Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligining tegishli muassasasiga o'tkazish yuzasidan xulosa beradi; jismoniy yoki psixik rivojlanishi da nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlaydigan pedagog, psixolog, tibbiy xodimlar hamda ota-onalar yoki ularning o'zlarining bosuvchi shaxslarga zarur maslahatlar beradi; qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vazifalarni amalga oshiradi.

KOMISSIYA FAOLIYATINI TASHKIL ETISH Komissiya har yili may oyining 20-sanasiga qadar tegishli xalq ta'limi hamda sog'liqni saqlash boshqarmalarining qo'shma qaroriga asosan, rais, rais o'rinbosari, a'zolar va kotibdan iborat tarkibda tuziladi. Komissiyaning tarkibi, qoida tariqasida, toq sonda kamida 7 nafar a'zodan iborat bo'ladi. Komissiya tarkibiga oliy psixologik, 408 tibbiy, pedagogik ma'lumotga hamda 5 yillik mehnat stajiga ega bo'lgan yuqori malakali psixolog, pedagog-defektolog (oligofrenopedagog, surdopedagog, tiflopedagog, logoped), psixonevrolog, nevropatolog, ortoped, otorinologolog, okulist, pediater shifokorlar kiritiladi. Bunda tegishli yil uchun Komissiya tarkibiga kiritilgan mutaxassis kelgusi ikki yil mobaynida Komissiya tarkibiga a'zo sifatida kiritilishi mumkin emas, rais, rais o'rinbosari va kotib bundan mustasno. Komissiya raisi etib xalq ta'limi boshqarmasi boshlig'i yoki uning o'rinbosari, Komissiya raisining o'rinbosari etib sog'liqni saqlash boshqarmasi boshlig'ining onalik va bolalikni muhofaza qilish bo'yicha o'rinbosari tayinlanadi. Xalq ta'limi boshqarmasining Umumiy o'rta, maktabgacha ta'lim va darsliklar bo'limining ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari bo'yicha mas'ul mutaxassisi Komissiya kotibi hisoblanadi. Komissiya raisi: Komissiya ishini tashkil etadi; Komissiyaning ish rejasini tasdiqlaydi; Komissiya yig'ilishi o'tkaziladigan sana, vaqt va joyni belgilaydi; Komissiya a'zolari tomonidan Komissiyaga yuklatilgan vazifalarning bajarilishini nazorat qiladi. Komissiya raisi mehnat ta'tili, kasallik va boshqa sabablarga ko'ra bo'lmagan hollarda uning vazifalarini bajarish Komissiya raisining o'rinbosariga yuklatiladi. Komissiya faoliyati uchun zarur bo'lgan xona, jihozlar, didaktik va o'quv-metodik materiallar xalq ta'limi boshqarmasi tomonidan ta'minlanadi. Komissiya yig'ilishi rais tomonidan tasdiqlangan rejaga asosan o'tkaziladi. Bunda Komissiya yig'ilishlari ish hajmini inobatga olgan holda iyun oyining birinchi ish kunidan oktyabr oyining oxirgi ish kuniga qadar har haftada kamida bir marotaba, shundan keyin kelgusi yil uchun tashkil etiladigan Komissiya o'z faoliyatini boshlaguniga qadar har oyda kamida bir marotaba o'tkaziladi. Komissiya a'zolari Komissiya yig'ilishi o'tkaziladigan kun yoki Komissiya yig'ilishini o'tkazish zarurati yo'qligi haqida 409 Komissiya kotibi tomonidan kamida uch kun oldin xabardor qilinadi. Komissiyaning bare ha a'zolari Komissiya yig'ilishida ishtirok etishlari shart. Komissiya yig'ilishida Komissiya a'zolarining xulosalari asosida qaror qabul qilinadi va bayonnoma bilan rasmiylashtiriladi. Bolani ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasiga yuborish bo'yicha xulosa qabul qilingan taqdirda, unda ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasiga yuborilayotgan bola bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiyaviy va davolash-tuzatish ishlari bo'yicha tavsiyalar ham ko'rsatilishi lozim. Bayonnoma Komissiyaning barcha a'zolari tomonidan imzolanadi. Komissiya kotibi tomonidan Komissiyaning ish faoliyatiga doir quyidagi hujjatlar yuritiladi: Komissiyaga kelib tushgan arizalarni qayd qilish daftari; Komissiya yig'ilishi bayonnomalarini qayd qilish daftari va bayonnomalarning nusxalari.

KOMISSIYA TOMONIDAN HUJJATLARNI KO'RIB CHIQISH Komissiya xulosasini olish uchun bolaning ota-onasi yoki ularning o'mini bosuvchi shaxslar tomonidan quyidagi hujjatlar taqdim etiladi: a) ariza; b) bolaning tug'ilganlik to'g'risidagi guvohnomasining nusxasi; v) bolaning ta'lim olganligi to'g'risidagi hujjatlar; g) bolaning o'qish joyidan ta'limning muddati, o'quv fanlarini o'zlashtirishi va xulq-atvori, bolaga yakka tartibda ko'mak berish borasida amalga oshirilgan chora-tadbirlarning batafsil tahlili aks ettirilgan ma'lumotnoma va tavsifhoma; d) bolaning yashash joyidagi shifoxona bosh vrachi tomonidan imzolangan, uning rivojlanishi tarixidan mufassal ko'chirma: bolaning umumiy rivojlanishi holati to'g'risida pediatring xulosasi; psixonevrologning tibbiy tashxisi va bolaning aqliy rivojlanishiga tavsifi; 410 otorinologologning quloq, tomoq, burun va talaffuz artikulyasiyasida ishtirok etuvchi organlarning holatiga tavsifi (eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun nutq va shivirlab aytilgan so'zlarni idrok etish holati to'g'risidagi ma'lumotlar, audiogramma ma'lumotlari); oftalmologning ko'rish organiga tavsifi

(ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun batafsil tashxisi); ortoped vrachning xulosasi (tayanch-harakatlanish apparatida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun); e) yashash joyidan ma'lumotnoma va tavsifnoma. Ta'lim muassasalarida o'qimagan bolalar uchun mazkur Nizomning 20-bandi «V» va «g» kichik bandlarida ko'rsatilgan hujjatlar taqdim etilmaydi. Mazkur Nizomning 20-bandida ko'rsatilgan hujjatlari taqdim etilgan bola Komissiyaning navbatdagi yig'ilishida tekshiruvdan o'tkaziladi. Bolaning ota-onasi yoki ulaming o'mini bosuvchi shaxslar bola tekshiruvdan o'tkaziladigan kun haqida Komissiya kotibi tomonidan xabardor qilinadi. Tekshiruvga olib kelingan bolalar Komissiya tomonidan ulaming individual xususiyatlari, yoshi, jinsi, jismoniy va psixik holatini hisobga olgan holda kompleks tekshiruvdan o'tkazilishi lozim. Bolalar psixologik-tibbiy-pedagogik ko'rsatmalarga muvofiq ota-onalar yoki ulaming o'mini bosuvchi shaxslar ishtirokida Komissiyaning har bir a'zosi yoki bir vaqtning o'zida bir nechta a'zolari tomonidan tekshiruvdan o'tkaziladi. Komissiya a'zolari tomonidan bolalami ko'rikdan o'tkazish, ular bilan bevosita muloqot qilish va ulardagi nuqsonlarni tasdiqlovchi hujjatlarni o'rganish natijasida ulaming jismoniy yoki psixik nuqsoniga qo'yilgan tashxis o'z tasdig'ini topsa, ularni ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga yuborish yuzasidan xulosa beriladi. Komissiya xulosasi bolaning ta'lim olishi uchun maxsus sharoitlarga ega bo'lish huquqini ta'minlovchi hujjat hisoblanadi. Tekshiruvdan o'tkazilgan bola yuzasidan Komissiya yig'ilishi bayonnomasi ota-onalar yoki ulaming o'mini bosuvchi shaxslarga besh kun ichida berilishi shart. Komissiya tomonidan berilgan xulosa va tavsiyalarning asosligi uchun Komissiya raisi va a'zolari javobgar hisoblanadi.

YAKUNIY QOIDALAR Jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalami ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasiga yuborish xalq ta'limi boshqarmasi tomonidan Komissiyaning xulosasiga ko'ra, ota-onalar yoki ular o'mini bosuvchi shaxslarning roziligi bilan amalga oshiriladi. Komissiya faoliyati ustidan nazorat O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi va Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). Maxsus ta'limga muhtoj bolalar uchun ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish bo'yicha qarorlar to'plami. Toshkent: O'zbekiston matbuot nashriyoti.
2. Zaynutdinova, S. R. (2019). Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda tibbiy va pedagogik yondashuvlar. Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Zokirova, N. K. (2021). "Tibbiy psixologik-pedagogik komissiya faoliyatining huquqiy asoslari." Ta'lim va innovatsiyalar jurnali, 5(2), 34–41.
4. Zlotnikov, M. I. (2018). Defektologiyaning asosiy masalalari va rivojlanish imkoniyatlari. Moskva: Prosveshchenie nashriyoti.
5. Sultonova, G. T. (2022). "Maxsus ehtiyojli bolalar ta'limi tizimida integratsiya masalalari." Pedagogika ilmiy jurnali, 8(3), 52–59.
6. Tursunov, H. B. (2020). Rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarga maxsus ta'limni tashkil etish usullari. Toshkent: Ilm ziyo nashriyoti.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2021). Maxsus ehtiyojli bolalar uchun davlat dasturi. Toshkent: XTV nashriyoti.
8. Vygotsky, L. S. (1983). Psixologik rivojlanishning asosiy qonuniyatlari. Moskva: Pedagogika nashriyoti.

Nutq nuqsonlari turli tuzilish xususiyatlariga ko'ra farqlanadi. Ular fonetik, leksik, sintaktik, semantik va pragmatik nuqsonlarga bo'linadi. Har bir turdagi nuqsonning o'ziga xos xususiyatlari bor, va bu nuqsonlar insonning nutq madaniyati, ta'lim darajasi va boshqa omillarga qarab farq qiladi. Nutq nuqsonlarini to'g'ri aniqlash va tuzatish, insonning kommunikativ salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Nutq nuqsonlarini tuzatish, ayniqsa, bolalar yoki kattalardagi nutq rivojlanishini yaxshilash uchun muhim jarayon hisoblanadi. Nutq nuqsonlarini tuzatish uchun quyidagi usullar va yondashuvlar qo'llaniladi:

1. Fonetik nuqsonlarni tuzatish Fonetik nuqsonlar (tovushlar bilan bog'liq xatoliklar)ni tuzatish uchun quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi: Tovushni to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish: Tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilayotgan bolaga yoki kattaga, to'g'ri talaffuzni o'rgatish kerak. Masalan, "r" tovushini talaffuz qilishni o'rgatish uchun ko'plab mashqlarni takrorlash. Fonetika mashqlari: Tovushlar orasidagi farqlarni ajratish, ularni aniq va to'g'ri chiqarish uchun maxsus mashqlar bajarish. Spektral va motorik mashqlar: Nutq organlari (til, lablar, tishlar va boshqalar)ni moslashgan holatda ishlashiga yordam beruvchi mashqlar.

2. Leqsik nuqsonlarni tuzatish So'zlar bilan bog'liq nuqsonlarni tuzatish uchun quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi: So'z boyligini oshirish: Nutqda ishlatiladigan so'zlarning sonini va sifatini oshirish uchun o'qish, so'z o'yinlari, va har xil leksik mashqlar (masalan, sinonimlar, antonimlar) bajarish. So'zning ma'nosini to'g'ri tushuntirish: Nutqdagi noto'g'ri so'zlarni to'g'ri tushunishga yordam berish. Har bir so'zning ma'nosi va konteksti haqida tushuncha berish. So'zlarni to'g'ri qo'llashni o'rgatish: Nutqda so'zlarni to'g'ri ishlatish uchun maxsus mashqlar va o'qish mashqlari bilan ishlash.

3. Sintaktik nuqsonlarni tuzatish Nutq nuqsonlari — bu insonning nutqida yuzaga keladigan xatoliklar bo'lib, ular ko'pincha ma'lum bir tuzilish yoki fonetik xususiyatlarga asoslanadi. Nutq nuqsonlari turli omillarga (biologik, psixologik, madaniy, va boshqa omillar) asoslanib yuzaga keladi va ular o'zaro tuzilish xususiyatlariga ko'ra farqlanadi. Quyidagi asosiy nutq nuqsonlari va ularning tuzilish xususiyatlari haqida gapirish mumkin: 1. Fonetik nuqsonlar (Tovushlar bilan bog'liq xatoliklar) Bu turdagi nuqsonlar nutq tovushlarining noto'g'ri talaffuzidan kelib chiqadi. Bunda odam noto'g'ri yoki aniq bo'lmagan tovushlarni chiqaradi. Fonema (tovush) qabul qilinishining xatoligi: Masalan, "r" tovushining noto'g'ri talaffuzi (masalan, "l" deb aytilishi). Tovushlar o'rtasidagi almashish: Bir tovushni boshqasiga almashtirish (masalan, "salom" so'zining "s" tovushi "sh" ga o'zgartirilishi). Tovushlar ortiqcha yoki yetishmasligi: Ba'zi tovushlar ko'proq, boshqalari esa etishmaydi (masalan, "kattami" o'rniga "katta" deb aytish). 2. Leqsik nuqsonlar (So'zlar bilan bog'liq xatoliklar) Bu nuqsonlar so'zlar yoki ularning ma'nolarini noto'g'ri ishlatishdan kelib chiqadi. Ular so'zlar, ularning joylashuvi yoki grammatik shakllarida xatoliklar bo'lishi mumkin. So'z tanlashdagi xatoliklar: Noto'g'ri so'zlar ishlatish, masalan, "kitobni o'qish" o'rniga "kitobni yozish" deb aytish. So'zning noto'g'ri joylashuvi: Masalan, "Men kitobni o'qidim" o'rniga "O'qidim men kitobni" deb aytish. 3. Sintaktik nuqsonlar (Grammatika va jumlar bilan bog'liq xatoliklar) Sintaktik nuqsonlar nutqning tuzilishidagi xatoliklar bilan bog'liq bo'lib, ular jumalarni noto'g'ri qurish yoki grammatik qoidalarni buzishdan kelib chiqadi. Jumlar tuzilishidagi xatoliklar: Masalan, "Men erga borib, o'ynashdi" deb aytish o'rniga "Men erga borib o'ynadim" deb aytish.

Fikrning aniq ifodalanmasligi: Grammatik nuqsonlar, masalan, predikat va subyektning mos kelmasligi. 4. Semantik nuqsonlar (Ma'no bilan bog'liq xatoliklar) Semantik nuqsonlar — bu so'zlarning yoki jumlar ma'nosini noto'g'ri tushunish yoki noto'g'ri ifodalash bilan bog'liq

xatoliklar. Noto'g'ri ma'no ishlatish: Masalan, "Yo'q" deb aytish o'rniga "Ha" deb aytish, yoki so'zlarning o'zaro bog'lanishini noto'g'ri tushunish. Ko'p ma'noli so'zlarni noto'g'ri ishlatish: Bir so'zning bir nechta ma'nolarini aralashtirish. 5. Pragmatik nuqsonlar (Nutqning ijtimoiy konteksti bilan bog'liq xatoliklar) Pragmatik nuqsonlar — bu nutqning ijtimoiy konteksti, ya'ni kimgadir qanday nutqni ishlatish bilan bog'liq xatoliklar. Nutqni moslashtira olmaslik: Masalan, rasmiy holatda norasmiy tilda gapirish. O'zaro munosabatlarga nisbatan noto'g'ri nutq: To'g'ri ijtimoiy etiketga amal qilmaslik. Nutq nuqsonlari turli tuzilish xususiyatlariga ko'ra farqlanadi. Ular fonetik, leksik, sintaktik, semantik va pragmatik nuqsonlarga bo'linadi. Har bir turdagi nuqsonning o'ziga xos xususiyatlari bor, va bu nuqsonlar insonning nutq madaniyati, ta'lim darajasi va boshqa omillarga qarab farq qiladi. Nutq nuqsonlarini to'g'ri aniqlash va tuzatish, insonning kommunikativ salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Nutq nuqsonlarini tuzatish, ayniqsa, bolalar yoki kattalardagi nutq rivojlanishini yaxshilash uchun muhim jarayon hisoblanadi. Nutq nuqsonlarini tuzatish uchun quyidagi usullar va yondashuvlar qo'llaniladi:

1. Fonetik nuqsonlarni tuzatish Fonetik nuqsonlar (tovushlar bilan bog'liq xatoliklar)ni tuzatish uchun quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi: Tovushni to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish: Tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilayotgan bolaga yoki kattaga, to'g'ri talaffuzni o'rgatish kerak. Masalan, "r" tovushini talaffuz qilishni o'rgatish uchun ko'plab mashqlarni takrorlash. Fonetika mashqlari: Tovushlar orasidagi farqlarni ajratish, ularni aniq va to'g'ri chiqarish uchun maxsus mashqlar bajarish. Spektral va motorik mashqlar: Nutq organlari (til, lablar, tishlar va boshqalar)ni moslashgan holatda ishlashiga yordam beruvchi mashqlar.
2. Leksik nuqsonlarni tuzatish So'zlar bilan bog'liq nuqsonlarni tuzatish uchun quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi: So'z boyligini oshirish: Nutqda ishlatiladigan so'zlarning sonini va sifatini oshirish uchun o'qish, so'z o'yinlari, va har xil leksik mashqlar (masalan, sinonimlar, antonimlar) bajarish. So'zning ma'nosini to'g'ri tushuntirish: Nutqdagi noto'g'ri so'zlarni to'g'ri tushunishga yordam berish. Har bir so'zning ma'nosi va konteksti haqida tushuncha berish. So'zlarni to'g'ri qo'llashni o'rgatish: Nutqda so'zlarni to'g'ri ishlatish uchun maxsus mashqlar va o'qish mashqlari bilan ishlash.
3. Sintaktik nuqsonlarni tuzatish Sintaktik nuqsonlar (jumla tuzishdagi xatoliklar)ni tuzatish uchun quyidagi usullar qo'llaniladi: Jumla tuzish mashqlari: Nutqdagi sintaktik tuzatishlar uchun sintaktik mashqlarni bajarish. Masalan, to'g'ri predikat va subyektni bir-biriga moslashtirish. Jumlalarni qisqartirish yoki to'ldirish: Nutqdagi murakkab va noto'g'ri tuzilgan jumlalarni sodda va aniq qilib aytish. Masalan, "Men kitobni o'qidim" jumlasiga "Men kitobni o'qib, uyga qaytdim" deb qo'shish. Maqsadga muvofiq jumlalarni tuzish: Nutqda maqsadga muvofiq va aniq jumlalarni yaratish, noto'g'ri yoki tushunarsiz jumladan saqlanish.
4. Semantik nuqsonlarni tuzatish Semantik nuqsonlar (ma'no bilan bog'liq xatoliklar)ni tuzatish uchun quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi:
Ma'no va kontekstni tushuntirish: So'zlarning ma'nosini va kontekstda qanday ishlatilishini o'rgatish. Masalan, bir so'zning bir nechta ma'nolarini ajratib, har bir holatda qanday ishlatilishini tushuntirish. Qayta ishlash: Nutqda noto'g'ri ma'no ishlatilgan so'zlarni to'g'ri ma'no bilan almashtirish va ularni aniq tushuntirish.
5. Pragmatik nuqsonlarni tuzatish Pragmatik nuqsonlar (ijtimoiy kontekstdagi xatoliklar)ni tuzatish uchun quyidagi usullar qo'llaniladi: Ijtimoiy muloqot qoidalarini o'rgatish: Nutqning ijtimoiy kontekstini to'g'ri ishlatishni o'rgatish. Masalan, rasmiy va norasmiy holatdagi nutqni ajratish,

ijtimoiy etiketga rioya qilish. O'zaro muloqotda ehtiyotkorlikni o'rgatish: To'g'ri munosabatda bo'lish, nutqda boshqalarga hurmat ko'rsatish va javobni to'g'ri berish. Suhbatlarda to'g'ri kontekstni tanlash: Suhbatda mavzularni o'zaro munosabatlar asosida tanlash, to'g'ri va aniq fikrlarni bildirish.

6. Maxsus logopedik yordam Ba'zi nutq nuqsonlari (masalan, afaziya, disartriya, dizartriya) logopedik yordamni talab qiladi. Logopedlar quyidagi usullarni qo'llaydi: Nutq terapiyasi: Nutq organlarini va nutqni boshqarish uchun turli mashqlar va terapevtik yondashuvlar. Maqsadga muvofiq mashqlar: Nutqni rivojlantirishga yordam beradigan mashqlarni individual ravishda tayyorlash. Tuzatish rejasi: Nutq nuqsonlarini tahlil qilib, maxsus tuzatish rejasi yaratish va amalga oshirish.

7. Psixologik yordam Agar nutq nuqsonlari psixologik omillar bilan bog'liq bo'lsa, masalan, nutqni rivojlantirish uchun maxsus psixologik yordam talab etiladi. Bunda: Nutq rivoji va o'zini anglash mashqlari: Nutq va psixologik rivojlanishni birgalikda qo'llash quvvatlash. Emotsional qo'llab-quvvatlash: Nutqdagi muammolarni hal qilishda ruhiy barqarorlikni ta'minlash. Nutq nuqsonlarini tuzatish – bu murakkab va ko'p jihatli jarayon bo'lib, turli yondashuvlar, mashqlar va yordamni talab qiladi. Nutqni to'g'ri tuzatish uchun fonetik, sintaktik, leksik va boshqa turdagi nuqsonlarga mos keladigan usullarni qo'llash zarur. Shuningdek, nutqni rivojlantirish jarayonida psixologik va logopedik yordam muhim ahamiyatga ega. Nutq nuqsonlari turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Ularning sabablari biologik, psixologik, ijtimoiy va boshqa omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Quyida nutq nuqsonlarining asosiy sabablari keltirilgan:

1. Biologik sabablari Nutq nuqsonlarining ko'pchiligi biologik omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bularga quyidagilar kiradi: Genetik omillar: Ba'zi nutq nuqsonlari irsiy ravishda meros bo'lib o'tishi mumkin. Agar ota-ona yoki boshqa qarindoshlar nutq nuqsonlariga ega bo'lsa, farzandlarda ham bunday muammolar yuzaga kelishi mumkin. Yuqori nerv tizimi kasalliklari: Miyaning nutqni boshqaruvchi qismlarida (masalan, Brokka yoki Vernike mintaqalarida) jarohatlar, insult yoki boshqa nevrologik kasalliklar nutq nuqsonlarini keltirib chiqarishi mumkin. Misol uchun, afaziya yoki disartriya kabi kasalliklar. Daraxtli soxta nutq (disartriya): Nutq organlarining motorik xatoliklari (masalan, tish, lablar, til, tovush orqali) tufayli yuzaga keladigan nuqsonlar. Bu ko'pincha miya shikastlanishi yoki nevrologik kasalliklardan kelib chiqadi. Alohida anatomik xususiyatlar: Nutq organlarining (masalan, lablar, til, tishlar) tug'ma anomaliyalar yoki deformatsiyalari ham nutq nuqsonlariga olib kelishi mumkin (masalan, og'iz bo'shlig'ida maxsus tuzatishlar kerak bo'lishi).

2. Psixologik sabablari Psixologik omillar nutq nuqsonlariga ham ta'sir qiladi. Bular quyidagilarni o'z ichiga oladi: Ruhiy holatlar: Stress, xavotir, qayg'u, psixologik travmalar yoki travmatik voqealar (masalan, ota-onaning ajralishi, yaqiningni yo'qotish) bolalarda yoki kattalarda nutqni to'xtatish yoki kechikishiga olib kelishi mumkin. Bu holatlar ko'pincha tilni o'zlashtirish jarayonini sekinlashtiradi. Sotsial izolyatsiya: Ijtimoiy aloqa va interaksiya etishmasligi, ayniqsa, bolalarda nutq rivojlanishining sekinlashishiga sabab bo'lishi mumkin. Agar bola o'z his-tuyg'ularini boshqalar bilan ifodalashda qiynalsa, bu nutqdagi nuqsonlarga olib kelishi mumkin. Autizm spektri bozukluklari (ASB): Autizmga ega bo'lgan bolalar ko'pincha nutq va kommunikatsiya muammolariga duch keladilar. Bu muammolar ko'pincha ijtimoiy va tilni tushunish qobiliyatiga ta'sir qiladi.

3. Ijtimoiy sabablari Ijtimoiy muhit va tarbiya ham nutq rivojlanishida muhim rol o'ynaydi: Oilaviy va madaniy omillar: Ota-onaning nutq bilan shug'ullanishi, bolaning atrofidagi nutq muhitining boyligi va o'qish madaniyati nutq rivojlanishiga ta'sir qiladi. Agar bola kichikligidan ko'p gapirmasa, televizor yoki elektron qurilmalarga ko'p vaqt sarflasa, uning nutqi rivojlanmasligi

mumkin. Ta'lim muhitidagi cheklovlar: O'qituvchining yoki oila a'zolarining bolaga yetarlicha e'tibor bermasligi, uning tilni o'zlashtirish jarayonida muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Nutq va tilni rivojlantirish uchun bolaga muntazam ravishda o'qish, o'yin va muloqot zarur. Nutq va tilni rivojlantirish uchun imkoniyatlar: Ijtimoiy muloqot, madaniy tajriba va o'qish imkoniyatlari bolalar uchun muhim ahamiyatga ega. Agar bola ilgari hech qachon kitob o'qimagan yoki suhbatlashmagan bo'lsa, bu uning nutq rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

4. Jismoniy sabablari Jismoniy sabablar ham nutq nuqsonlariga olib kelishi mumkin: Tovush organlarining shikastlanishi: Tovush simfoniya, til, tish va boshqalar kabi organlardagi shikastlanishlar nutqni buzishi mumkin. Masalan, og'iz bo'shlig'ida deformatsiyalar yoki tish muammolari nutqni buzadi. Tovush kasalliklari: Ovoz chiqarish organlarining kasalliklari (masalan, tonzillit, faringit, laringit) yoki yuqori nafas yo'llari infeksiyalari nutqni buzishi mumkin.

5. Mushak tizimi va neyromuskal nuqsonlar Mushak tizimining zaifligi: Ba'zi hollarda, nutq organlarini boshqarish uchun javobgar mushaklar zaif yoki yetarli darajada rivojlanmagan bo'lishi mumkin, bu esa nutqning to'g'ri amalga oshirilishini qiyinlashtiradi.

6. Nutqni o'rganishning kechikishi Nutq o'rganish kechikishi: Ba'zi bolalar tilda rivojlanish kechikishi bilan bog'liq muammolarga duch keladilar. Bu o'z-o'zidan yaxshilanib ketishi mumkin, ammo ba'zi hollarda mutaxassisning yordami talab qilinadi. Nutq nuqsonlari turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin, ularning har biri o'ziga xos yondashuvni talab qiladi. Bu sabablarga biologik, psixologik, ijtimoiy va jismoniy omillar kiradi. Nutq muammolarini tushunish va tuzatish uchun uning sabablarini aniqlash muhimdir, chunki bu samarali davolash yoki yordam usullarini tanlashda yordam beradi. "Nutq nuqsonlarini tuzatish xususiyatlariga ko'ra o'zaro farqlash" mavzusi bo'yicha ilmiy ishlarni yozishda yoki tadqiqot qilishda foydalanilgan adabiyotlar, asosan, nutq terapiyasi, logopediya, psixolingvistika va psixologiya sohalariga oid bo'lishi kerak. Quyidagi adabiyotlar bu mavzu bo'yicha yordamchi manbalar sifatida foydalanilishi mumkin:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Abduvaxitova, G. B. (2017). "Nutq nuqsonlari va ularni tuzatish metodikasi". .

Kuchumov, A. I. (2018). "Logopediya: nazariyasi va amaliyoti".

Shirinov, K. S. (2016). "Nutq rivojlanishidagi kechikishlar va ularni tuzatish".

Sydorova, N. V. (2015). "Psixolingvistika va nutq rivoji".

Yusupov, B. S. (2020). "Psixologiya va nutq nuqsonlari

Burlakova, L. A. (2019). "Nutq va muloqot psixologiyasi".

Jumaniyozov, A. (2021). "O'zbek tilida nutq nuqsonlarini tuzatish metodlari".

Djanibekova, M. (2018). "Nutq nuqsonlarining tuzatilishi: xalqaro tajriba".

"Psixolingvistika va nutq tarixi" (2020). Ilmiy

"Logopediya va tilshunoslik muammolari" (2019

Fizik va ruhiy rivojlanish nuqsonlari bo'yicha qo'llanma. (2016).

